LINGVOKULTUROLOGIK YONDASHUV ASOSIDA AUTENTIK MATNLAR ORQALI TIL O'RGATISH METODIKASI

Mamatqulova Dilorom
O'zDJTU Ingliz filologiyasi fakulteti,
4-bosqich talabasi
Ilmiy rahbar: **Meyliyev. M**

Annotatsiya. Ushbu maqolada xorijiy tillarni o'qitishda lingvokulturologik yondashuvning ahamiyati va autentik matnlardan foydalanish metodikasi yoritilgan. Til va madaniyatning uzviy bog'liqligi nazariy jihatdan tahlil qilinib, autentik materiallarning talabalarda kommunikativ va pragmatik kompetensiyalarni shakllantirishdagi o'rni ko'rsatib o'tilgan. Maqolada autentik matnlar bilan ishlashning uch bosqichli modeli (o'qishgacha, o'qish jarayoni va o'qishdan keyin) taklif etilgan hamda madaniyatlararo tafovutlarni anglashga qaratilgan amaliy topshiriqlar namunalari keltirilgan.

Kalit so'zlar: lingvokulturologiya, autentik matnlar, madaniyatlararo muloqot, metodika, pragmatik kompetensiya, til va madaniyat, zamonaviy yondashuv.

LANGUAGE TEACHING METHODOLOGY THROUGH AUTHENTIC TEXTS BASED ON A LINGUOCULTURAL APPROACH

Abstract. This article highlights the significance of the linguacultural approach and the methodology of using authentic texts in foreign language teaching. The inseparable connection between language and culture is analyzed theoretically, demonstrating the role of authentic materials in developing students' communicative and pragmatic competencies. The article proposes a three-stage model for working with authentic texts (pre-reading, while-reading, and post-reading) and provides examples of practical tasks aimed at understanding intercultural differences.

Key words: linguacultural studies, authentic texts, intercultural communication, methodology, pragmatic competence, language and culture, modern approach.

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ АУТЕНТИЧНЫХ ТЕКСТОВ НА ОСНОВЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОГО ПОДХОДА

Аннотация. В данной статье освещается значимость лингвокультурологического подхода и методика использования аутентичных текстов в обучении иностранным языкам. Теоретически анализируется неразрывная связь языка и культуры, демонстрируется роль аутентичных материалов в формировании коммуникативной и прагматической компетенций студентов. В статье предложена трехэтапная модель работы с аутентичными текстами (предтекстовый, текстовый и послетекстовый этапы) и приведены примеры практических заданий, направленных на понимание межкультурных различий.

DOI: 10.5281/zenodo.19666068

Ключевые слова: лингвокультурология, аутентичные тексты, межкультурная коммуникация, методика, прагматическая компетенция, язык и культура, современный подход.

Kirish. Hozirgi globallashuv davrida xorijiy tillarni o‘qitish jarayoni faqat grammatik va leksik bilimlarni berish bilan cheklanib qolmay, balki o‘rganilayotgan tilning madaniy kontekstini ham chuqur anglashni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, lingvokulturologik yondashuv til o‘qitish metodikasida muhim o‘rin egallaydi. Ushbu yondashuv til va madaniyatning o‘zaro uzviy bog‘liqligini asos qilib oladi hamda til birliklarini ularning madaniy mazmuni bilan birgalikda o‘rgatishni ko‘zda tutadi.

Autentik matnlar esa real kommunikativ muhitdan olingan bo‘lib, ular orqali o‘quvchilar nafaqat tilni, balki til egalarining dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy xulq-atvor normalarini ham o‘rganadilar. Shu bois lingvokulturologik yondashuvni autentik materiallar bilan integratsiya qilish zamonaviy metodikaning eng samarali yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Lingvokulturologik yondashuvning nazariy asoslari

Lingvokulturologiya — bu til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni o‘rganadigan fan sohasi bo‘lib, u til birliklarining milliy-madaniy semantikasi va ularning diskursdagi funksiyasini tahlil qiladi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, til faqat aloqa vositasi emas, balki madaniyatni aks ettiruvchi va uzatuvchi tizimdir[1].

Lingvokulturologik yondashuv xorijiy tillarni o‘qitishda til va madaniyatning uzviy bog‘liqligiga asoslanadi hamda bir qator muhim tamoyillarga tayanadi. Avvalo, ushbu yondashuv til birliklarining madaniy komponentini aniqlashni nazarda tutadi, ya’ni har bir leksik yoki frazeologik birlik ortida yotgan milliy-madaniy ma’noni ochib berishga e’tibor qaratiladi. Shu bilan birga, milliy konseptlar va realiyalarni o‘rganish ham muhim hisoblanadi, chunki ular orqali o‘quvchi o‘rganilayotgan til egalarining dunyoqarashi va qadriyatlarini anglaydi[2]. Yondashuvning yana bir asosiy jihati madaniyatlararo tafovutlarni hisobga olish bo‘lib, bu o‘quvchiga turli madaniyat vakillari o‘rtasidagi farqlarni tushunishga yordam beradi. Nihoyat, kommunikativ vaziyatga mos adekvat ifodani tanlash tamoyili til birliklarini to‘g‘ri va o‘rinli qo‘llash ko‘nikmasini shakllantiradi[3]. Shu bois lingvokulturologik yondashuv ayniqsa pragmatik kompetensiyani rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi, chunki o‘quvchi nafaqat nima deyishni, balki qachon va qanday aytishni ham o‘rganadi.

Autentik matnlarning metodik ahamiyati

Autentik matnlar esa mazkur yondashuvni amaliy jihatdan amalga oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Autentik matnlar — bu ona tilida so‘zlashuvchilar tomonidan yaratilgan va sun’iy ravishda soddalashtirilmagan materiallar bo‘lib, ular real kommunikativ muhitni aks ettiradi. Bunday matnlar turli shakllarda namoyon bo‘ladi, jumladan, gazeta va jurnal maqolalari, blog va internet postlari, podcast hamda video transkriptlari, shuningdek kundalik muloqot namunalarini aks ettiruvchi dialoglar. Ushbu materiallarning metodik ahamiyati bir necha jihatlar bilan belgilanadi. Birinchidan, ular real til muhitini aks ettirganligi sababli o‘quvchini tabiiy nutq bilan tanishtiradi[4]. Ikkinchidan, autentik matnlar til birliklari ortidagi madaniy kontekstni ochib berib, ularni chuqurroq anglash imkonini yaratadi. Uchinchidan, bunday materiallar o‘quvchilarning qiziqishini oshirib, ularning o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi. To‘rtinchidan esa, ular diskursiv kompetensiyani

rivojlantirib, o'quvchiga matnning tuzilishi va mantiqiy rivojini tushunishga yordam beradi.

Lingvokulturologik yondashuv asosida autentik matnlar bilan ishlash metodikasi

Autentik matnlar bilan ishlash jarayoni tizimli va bosqichma-bosqich tashkil etilishi kerak. Quyidagi metodik model samarali hisoblanadi: Lingvokulturologik yondashuv asosida autentik matnlar bilan ishlash jarayoni odatda uch asosiy bosqichda tashkil etiladi: **tayyorgarlik (pre-reading), asosiy (while-reading) va yakuniy (post-reading) bosqichlar**. Har bir bosqich o'ziga xos metodik vazifalarni bajaradi va o'quvchilarning til hamda madaniyatni kompleks o'zlashtirishiga xizmat qiladi. Birinchi bosqich — tayyorgarlik (pre-reading) bosqichi — o'quvchilarni matnni qabul qilishga psixologik va kognitiv jihatdan tayyorlashga qaratilgan[5]. Bu jarayonda o'qituvchi matnning madaniy kontekstini tushuntiradi, unda uchraydigan asosiy tushunchalarni izohlaydi hamda realiyalar va terminlarga sharh beradi. Shu bilan birga, mavzuga oid savollar berish orqali o'quvchilarning oldingi bilimlari faollashtiriladi va ularning qiziqishi oshiriladi. Natijada o'quvchi matnni o'qishdan oldin uning umumiy mazmuni va kontekstini taxmin qila oladigan holatga keladi. Ikkinchi bosqich — asosiy (while-reading) bosqichi — bevosita matn ustida ishlash jarayonini o'z ichiga oladi. Bu bosqichda o'quvchilar matnni o'qib, undagi lingvokulturologik birliklarni aniqlaydi, ya'ni til birliklari ortida yotgan madaniy ma'nolarni tushunishga harakat qiladi. Shuningdek, ular kontekst asosida yangi so'z va iboralarning ma'nosini mustaqil ravishda aniqlaydi hamda matnda qo'llangan diskursiv strategiyalarni tahlil qiladi. Bu jarayon o'quvchilarning analitik fikrlashini rivojlantirib, tilni faqat grammatik tizim sifatida emas, balki ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida anglashiga yordam beradi. Uchinchi bosqich — yakuniy (post-reading) bosqichi — o'qilgan matnni chuqurroq tahlil qilish va mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu bosqichda matnning umumiy mazmuni muhokama qilinadi, undagi madaniy elementlar boshqa madaniyat bilan solishtiriladi va o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifoda etadi. Aynan shu jarayonda o'quvchilar madaniyatlararo tafovutlarni anglay boshlaydi va kommunikativ kompetensiyaning muhim komponenti bo'lgan madaniy sezgirlik rivojlanadi[6]. Mazkur uch bosqichli metodik model lingvokulturologik yondashuvni samarali amalga oshirishga xizmat qilib, o'quvchilarning tilni chuqur, ongli va kontekstga mos ravishda o'zlashtirishini ta'minlaydi.

Lingvokulturologik yondashuvni amalga oshirishda ingliz tilidagi autentik media matnlari (masalan, blog postlar, ijtimoiy tarmoq yozuvlari yoki kundalik hayotga oid maqolalar) samarali material sifatida xizmat qiladi. Masalan, quyidagi autentik matn parchasi ko'rib chiqilishi mumkin:

"In many Western countries, people value personal space and independence. It is common for young adults to move out of their parents' house at the age of 18."

Ushbu matn asosida bir qator lingvokulturologik topshiriqlarni samarali tashkil etish mumkin. Jumladan, "personal space" tushunchasining madaniy mazmunini tahlil qilish orqali uning g'arb madaniyatidagi individualizm bilan qanday bog'liqligi ochib beriladi. Shuningdek, "independence" konseptining lingvokulturologik talqini ko'rib chiqilib, uning o'zbek madaniyatidagi kollektivizm bilan farqli jihatlari aniqlanadi. Bundan tashqari, yoshlarning mustaqil yashash an'anasini o'zbek jamiyatidagi mavjud ijtimoiy normalar bilan solishtirish o'quvchilarda madaniyatlararo tafovutlarni anglashga xizmat qiladi. Matnda aks etgan ijtimoiy normalarni pragmatik nuqtai

nazardan izohlash esa til birliklarining real kommunikativ vaziyatdagi qo'llanishini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Bundan tashqari, o'quvchilarga amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan qo'shimcha topshiriqlar ham berilishi mumkin. Masalan, matnni o'zbek tiliga adekvat tarzda tarjima qilish, ya'ni uni so'zma-so'z emas, balki kontekst va madaniy mazmunga mos holda ifodalash talab etiladi. Shuningdek, o'quvchilarga o'z madaniyatidagi o'xshash yoki qarama-qarshi holatlar haqida qisqa esse yozish vazifasi berilishi mumkin. Yana bir samarali mashg'ulot sifatida "O'zbekistonlik va amerikalik yosh o'rtasidagi suhbat" mavzusida dialog tuzish orqali real kommunikativ vaziyat modellashtiriladi.

Mazkur faoliyatlar natijasida o'quvchilarda lingvokulturologik tafakkur shakllanadi, ular madaniyatlararo farqlarni chuqurroq anglay boshlaydi hamda real hayotiy vaziyatlarga mos ravishda nutq qurish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Xulosa. Lingvokulturologik yondashuv asosida autentik matnlar orqali til o'rgatish zamonaviy ta'limning samarali metodlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv tilni chuqur va har tomonlama o'rganishga imkon beradi, chunki u lingvistik bilimlarni madaniy kontekst bilan uyg'unlashtiradi. Autentik materiallardan foydalanish o'quvchilarning kommunikativ, pragmatik va diskursiv kompetensiyalarini rivojlantiradi. Natijada, o'quvchi real hayotiy vaziyatlarda tilni erkin va adekvat qo'llay oladigan darajaga yetadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kramsch, C. (1998). Language and Culture. Oxford University Press. https://global.oup.com/academic/product/language-and-culture-9780194372149
2. Byram, M. (1997). Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Multilingual Matters. https://www.multilingual-matters.com/page/detail/?k=9781853593776
3. Tomalin, B., & Stempleski, S. (1993). Cultural Awareness. Oxford University Press. https://elt.oup.com/catalogue/items/global/adult_courses/cultural_awareness
4. Nunan, D. (1999). Second Language Teaching and Learning. Heinle & Heinle. https://www.cengage.com
5. Risager, K. (2006). Language and Culture Pedagogy. Multilingual Matters. https://www.multilingual-matters.com/page/detail/?k=9781853598580
6. Hall, J. K. (2002). Teaching and Researching Language and Culture. Pearson Education. https://www.pearson.com